

УДК 342.9:5.08

Євген МОРШИНІН

аспірант, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0003-0154-0140

DOI: 10.32782/LST/2021-4-12

Бібліографічний опис статті: Моршинін, Є. (2021). Практика Європейського суду з прав людини у вирішенні виборчих спорів. *Law. State. Technology*, 4, 64–71, doi: 10.32782/LST/2021-4-12

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ВИРІШЕННІ ВИБОРЧИХ СПОРІВ

У статті визначено, що право вибирати та бути обраним безпосередньо закріплене у статті 21 Загальної декларації прав людини 1948 року, де визначено, що здійснення виборів має відповідати засадам періодичності, загальності та рівності волевиявлення. Підкреслено, що демократичні вибори – це вибори, що не були сфальсифіковані, які були проведені із дотриманням вимоги про таємність голосування чи за допомогою інших форм, що дозволяють реалізувати свободу виборчого процесу. Наголошено, що організація та проведення демократичних виборів є безумовним критерієм легітимності здійснення публічно-управлінських функцій суб'єктами владних повноважень.

Метою статті визначено здійснення характеристики практики Європейського суду з прав людини у вирішенні виборчих спорів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, як-от: 1) визначення принципів урегулювання виборчих спорів Європейським судом з прав людини; 2) характеристика умов прийнятності заяви про захист виборчих прав; 3) узагальнення наявної європейської судової практики із розгляду та вирішення виборчих справ.

Як висновок встановлено, що задоволення заяви, поданої до ЄСПЛ, своїм наслідком повинне мати ініціювання перегляду відповідної адміністративної справи. Крім того, розгляд виборчого спору ЄСПЛ має обмежуватися виокремленням суб'єктного складу справи та особливостями оскаржуваного виборчого процесу. Отже, здійснення захисту виборчих прав у порядку розгляду ЄСПЛ має відповідати вимогам ефективності, співмірності втручання в межі дискреційних повноважень адміністративних органів та сприяти реалізації права особи голосувати та/або бути кандидатом на посаду публічної служби.

Ключові слова: виборчі права, Європейський суд з прав людини, захист, невтручання, правореалізація, прийнятність, суб'єктивні публічні права, судочинство.

Yevhen MORSHYNIN

Postgraduate Student, Dnipro University of Technology, 19 Dmytra Yavornytskoho Avenue, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0003-0154-0140

DOI: 10.32782/LST/2021-4-12

To cite this article: Morshynin, Ye. (2021). Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u vyrishenni vyborchykh sporiv [Practice of the European Court of Human Rights in resolving electoral disputes]. *Law. State. Technology*, 4, 64–71, doi: 10.32782/LST/2021-4-12

PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN RESOLVING ELECTORAL DISPUTES

The article states that the right to vote and to stand for election is directly enshrined in Article 21 of the 1948 Universal Declaration of Human Rights, which stipulates that elections must comply with the principles of periodicity, universality and equality of expression. It is emphasized that democratic elections are elections that were not rigged, which were held in compliance with the requirement of secrecy of the ballot or through other forms that allow for the exercise of freedom of the electoral process. It is emphasized that the organization and conduct of democratic elections is an unconditional criterion for the legitimacy of the exercise of public administration functions by the subjects of power.

The purpose of the article is to characterize the practice of the European Court of Human Rights in resolving election disputes.

Realization of the set purpose provides the decision of a number of tasks, such as: 1) definition of principles of settlement of electoral disputes by the European Court of Human Rights; 2) description of the conditions of admissibility of the application for protection of voting rights; 3) generalization of the existing European judicial practice on consideration and resolution of election cases.

In conclusion, it is established that the satisfaction of the application submitted to the ECtHR should result in the initiation of a review of the relevant administrative case. In addition, the consideration of the election dispute of the ECtHR should be limited to the separation of the subject matter of the case and the peculiarities of the contested election process. Therefore, the protection of suffrage by the ECtHR should meet the requirements of efficiency, proportionality of interference within the discretion of administrative bodies and promote the exercise of the person's right to vote and / or be a candidate for public office.

Key words: suffrage, European Court of Human Rights, protection, non-interference, law enforcement, admissibility, subjective public rights, litigation.

Актуальність проблеми. Виборчі права є невід'ємною складовою частиною конституційно-правового статусу людини у сучасному суспільстві. Дотримання виборчих прав людини вимагається як на рівні національних державних інституцій, так і на міжнародному рівні. Право вибирати та бути обраним безпосередньо закріплене у статті 21 Загальної декларації прав людини 1948 року (Загальна декларація прав людини, 1948), де визначено, що здійснення виборів має відповідати засадам періодичності, загальності та рівності волевиявлення. Демократичні вибори – це вибори, що не були сфальсифіковані, які були проведені із дотриманням вимоги про таємність голосування чи за допомогою інших форм, що дозволяють реалізувати свободу виборчого процесу. Організація та проведення демократичних виборів є безумовним критерієм легітимності здійснення публічно-управлінських функцій суб'єктами владних повноважень. Положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966) відбулася деталізація виборчих прав особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження врегулювання виборчих спорів розглядалось у наукових працях таких учених, як: О.В. Бачеріков, В.М. Бевзенко, О.Ю. Іванченко, С.В. Кальченко, С.В. Ківалов, Ю.Б. Ключковський, М.І. Козюбра, Р.О. Куйбіда, О.М. Пасенюк, Є.В. Сердюк, М.І. Смокович та ін. Зокрема, у дослідженнях Ю.Б. Ключковського та М.І. Смоковича обґрунтований підхід, що підкреслює недоцільність застосування категорії «право бути обраним», що свідчить про її безумовність, тоді як виборчий процес має гарантувати наявність реальної альтернативи волевиявлення (Смокович, 2009: 155; Ключковський, 2011: 23–26). Однак комплексної характеристики особливостей практики ЄСПЛ у врегулюванні виборчих спорів і досі не здійснено.

Метою статті є характеристика практики Європейського суду з прав людини у вирішенні виборчих спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система виборчих прав людини, згідно із положеннями Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, складається із реалізації та захисту таких суб'єктивних публічних прав: «права голосу та права бути кандидатом на виборах органу законодавчої влади».

Міжнародні декларативні акти відповідно до чинного законодавства України визнаються частиною національної правової системи (стаття 9 Конституції України) (Конституція України, 1996).

Положеннями ч. 4 ст. 55 Конституції України визначено, що у разі вичерпання всіх національних форм захисту порушеного права є допустимим та прийнятним звернення до міжнародних правозахисних інституцій задля забезпечення реалізації відновлювальної та компенсаторної функцій права (Конституція України, 1996). У 2006 році в Україні було запроваджено механізм застосування рішень Європейського суду з прав людини та встановлено їх імперативність для національної правової системи (Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини, 2006). На жаль, станом на 1 січня 2021 року Україна посідає «почесне» третє місце за кількістю звернень громадян до Європейського суду з прав людини після Російської Федерації та Румунії (Захаров, 2019). При цьому близько третини заяв до ЄСПЛ відхиляються через недотримання процедури та форми ініціювання звернення. Виконання рішення ЄСПЛ має здійснюватися із дотриманням таких етапів, як: направлення представницьким державним органом (функції якого, як правило, покладаються на Міністерство юстиції України) інформації, що має містити стислий виклад рішення органу публічної влади; повідомлення іншим правозахисним інституціям про зміст рішення ЄСПЛ та процедуру його виконання; підготовка та направлення Міністерством юстиції України заявникові повідомлення про роз'яснення права особи на подання до державної виконавчої служби заяви про виплату відшкодування; або направлення інформації та

роз'яснювального акта про наявність у особи права ініціювання провадження про перегляд справи та/або його відновлення згідно із процедурними аспектами чинного законодавства України; направлення до державної виконавчої служби оригінального тексту та офіційного перекладу резолютивної частини рішення у справі проти України, у разі якщо нею закріплюється факт порушення прав людини та необхідність вжиття заходів із необхідної сатисфакції у справі проти України; відкриття державною виконавчою службою протягом десяти днів виконавчого провадження за відповідним рішенням ЄСПЛ; у конкретних випадках можуть бути визначені окремі зобов'язання щодо повідомлення органів, які мають вжити додаткових заходів, спрямованих на відновлення порушення суб'єктивного права приватної особи (Про виконавче провадження, 2016). Рішення ЄСПЛ проти України має бути виконане органом державної влади впродовж трьох місяців, що однак не дотримується внаслідок недостатності коштів державного бюджету на такі цілі. Свідченням низького рівня ефективності діяльності із виконання рішень ЄСПЛ є приклад реалізації резолюції у справі «Бурмич та інші проти України», де був здійснений повторний розгляд через нездатність українського уряду належним чином забезпечувати реалізацію та захист прав і свобод людини загалом і виборчих прав зокрема (Бурмич та інші проти України, 2017). Варто наголосити, що ЄСПЛ може самостійно оцінити ефективність правозахисної національної системи, і навіть якщо не було вичерпано всі її механізми, що має слідувати зверненню за захистом до європейської інституції, прийняти заяву до розгляду. Таким прикладом стала справа «Танасе проти Молдови», де звернення до ЄСПЛ було ініційоване заявником, оминаючи низку можливих правозахисних національних інституцій, зокрема, звернення за захистом до Уповноваженого парламенту з прав людини, реагування якого має рекомендаційний характер для органів державної виконавчої влади (Танасе проти Молдови, 2010).

Виборчі права, їх реалізація та захист на засадах демократичності, прозорості, таємності та свободи закріплюється згідно зі ст. 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Перший протокол, 1997).

Врегулювання виборчих спорів ЄСПЛ має базуватися на стандартах, визначених у міжнародно-правових актах, серед яких необхідно виділити Рекомендації № Res (2003) 16 Комітету міністрів Ради Європи «Про виконання адміністративних рішень і судових

рішень у галузі адміністративного права» (Рекомендація, 2003). Зокрема, відповідно до положень зазначеного акта ефективність захисту права залежить від встановлення структурного змісту застосування відповідальності адміністративного органу, його належне визначення є «запорукою» успішності компенсаційної функції права (Рекомендація, 2003).

У виборчих спорах реалізація функції судового контролю ЄСПЛ обмежується визначенням обсягом дискреційних повноважень владних суб'єктів. Зокрема, у справі «Ковач проти України» у рішенні ЄСПЛ обґрунтовано позицію про те, що порушення виборчих прав настало через надмірно широкий обсяг дискреційних повноважень окружних виборчих комісій (Справа «Ковач проти України», 2008).

Здійснення перегляду результату розгляду адміністративного виборчого спору згідно із положеннями пункту третього частини п'ятої ст. 361 КАС України є ухвалення відповідного рішення уповноваженою міжнародною судовою інстанцією, до предметної юрисдикції якої належить врегулювання публічно-правових та приватно-правових спорів в Україні. Відповідно до положень п. 6 ч. 1 ст. 363 КАС України встановлюється, що ініціювання провадження про перегляд судового рішення у порядку адміністративного судочинства здійснюється шляхом подання заяви «особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного» до відповідної ланки національної системи адміністративних судів (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Здійснення перегляду судового рішення має відбуватися у встановлених межах чинним законодавством України, зокрема, положеннями частини шостої ст. 361 КАС України встановлено, що таким критерієм є предмет позову.

Відповідно до положень чинного законодавства України практика ЄСПЛ з питань реалізації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національної правової системи, що означає їх визнання як джерела «м'якого» права (Шевчук, 1999: 13; Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, 1997). Подібний підхід обґрунтовується в межах національної правової доктрини. Так, Н.Ю. Задирака підкреслює, що рішення ЄСПЛ є невід'ємною складовою частиною національної правової системи, акцентуючи, що вони є «переконливим прецедентом правової системи України» (Задирака,

2014: 234–242). П.М. Рабінович обґрунтовує, що рішення ЄСПЛ відіграють роль актів тлумачення національного та європейського законодавства (Рабінович, 2004: 56–60).

З урахуванням такого важливого значення, яке мають рішення ЄСПЛ для національної правової системи, надзвичайно актуальним є врегулювання питання здійснення їх офіційного перекладу українською мовою, їх подальшого оприлюднення та у разі необхідності роз'яснення.

Рішення ЄСПЛ, ухвалені не проти України, не вимагають офіційного перекладу, адже їх виконання для органів державної влади не є обов'язковим. При цьому необхідно підкреслити, що визнання рішення ЄСПЛ джерелом національної правової системи та їх повсякчасне застосування у правових висновках Верховного Суду вимагає активізації діяльності із їх узагальнення та оприлюднення. Покладення обов'язку узагальнення судової практики ЄСПЛ та її оприлюднення має пов'язуватися із діяльністю Міністерства юстиції України. Доцільно підкреслити, що відсутність нормативно закріпленої вимоги у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (Про судоустрій та статус суддів, 2016) про наявність у судді компетентності із володіння іноземною мовою (однієї з офіційних мов Європейського Союзу) фактично створює умови, коли застосування рішень ЄСПЛ характеризується поверховістю підходів, відсутністю комплексності та ґрунтовності до їх тлумачення. Натомість створення єдиної бази офіційних перекладів текстів рішень ЄСПЛ дозволить підвищити ефективність їх застосування у врегулюванні публічно-правових та приватно-правових спорів (Басалаєва, 2020: 64–65).

До європейських стандартів реалізації та захисту виборчих прав, що закріплюється у практиці розгляду спорів ЄСПЛ, є встановлення підходу до їх розуміння як до прав, здійснення яких має обмежуватися вимогами дотримання безпеки життя та здоров'я, особистої недоторканості як виборця, так і кандидата на посаду публічної виборної служби. Застосування обмежень виборчих прав має відповідати вимогам пропорційності та співмірності, бути легалізованим на рівні актів законодавства. Допустимість обмеження виборчих прав, як зазначає С.Г. Серьогіна, жодним чином не впливає на ефективність механізму їх реалізації та захисту, не протирічає сутності виборчого процесу та сприяють досягненню законної мети, що корелюється із дотриманням принципу верховенства права (Серьогіна, 2007: 41–42).

Тому доцільним є обґрунтування такого висновку, що застосування обмежень вибор-

чих прав має відповідати: по-перше, вимогам доцільності; по-друге, вимогам співмірності; по-третє, вимогам верховенства права.

ЄСПЛ має право розглядати та вирішувати виборчі спори, що стосуються організації виборчого процесу із формування «представницького» (законодавчого) органу державної влади, що є підтвердженням вимоги ефективності захисту народного суверенітету як одного із пріоритетів міжнародного права (Галайчук, Кальченко, 2010: 88–92). Водночас на рівні національної правової доктрини єдність підходів до розуміння категорії «законодавчий орган» не спостерігається. Так, С.В. Кальченко є прихильником широкого розуміння поняття «законодавчий орган», тоді як С.Р. Тагієв наводить аргументи щодо доцільності розуміння законодавчого органу виключно як парламенту країни (Тагієв, 2020).

Аналіз рішень ЄСПЛ підтверджує необхідність тлумачення категорії «законодавчий орган» як будь-якого центрального органу державної влади. Як приклад доцільно навести рішення ЄСПЛ у справі «Метьюз проти Сполученого Королівства» (Case of Matthews v. the United Kingdom) (Метьюз проти Сполученого Королівства, 1999), де встановлено доцільність застосування положень статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як нормативного інструменту регулювання відносин, пов'язаних із обранням парламентського корпусу країни, формуванням представництва у Європейському парламенті.

Віднесення до категорії «законодавчий орган» і місцевих (регіональних) представницьких органів місцевого самоврядування, які виконують не лише правотворчу функцію, а і цілу сукупність адміністративних повноважень, здійснено відповідно до змісту рішення ЄСПЛ у справі «Віто Санта Санторо проти Італії» (Case of Vito Sante Santoro v. Italy) (Case of Vito Sante Santoro v. Italy, 2004).

Натомість за умови, коли на органи місцевого самоврядування покладаються повноваження зі здійснення лише нормотворчої діяльності місцевими радами депутатів, то спори, пов'язані з виборчим процесом їх формування, є неприйнятними для розгляду та вирішення ЄСПЛ. Саме такий висновок обґрунтовано у справі «Клерфа, Легруа проти Бельгії» (Case of Clerfayt, Legros v. Belgium) (Case of Clerfayt, Legros v. Belgium, 1985). Такий висновок не є унікальним, він був підтриманий і у справі «Бус-Клібборн проти Сполученого Королівства» (Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom), де Європейський Суд з прав людини визначив недоцільність застосування його юрисдикції щодо врегулювання

спору про реалізацію виборчого процесу із формування окружних рад (Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom, 1985).

Позицію невтручання ЄСПЛ обіймав і у врегулюванні спорів щодо організації виборів на території Автономної Республіки Крим (Колесниченко, 2009: 85; Кальченко, 2015: 124–125).

У врегулюванні виборчих спорів ЄСПЛ активно займає позицію обґрунтованості та доцільності судового оскарження. Зокрема, у справі «Малард проти Франції» (Case of Malarde v. France) ЄСПЛ обґрунтовує недоцільність ініціювання оскарження результатів виборів політичною партією, що отримала незначний відсоток отриманих голосів (Case of Malarde v. France, 2000).

З метою забезпечення ефективного захисту виборчих прав особи ЄСПЛ має право виходити за межі позовних вимог заявника, що, зокрема, відбулось у разі розгляду справи «Ковач проти України» (Ковач проти України, 2008). У зазначеній справі ЄСПЛ дійшов висновку, що виборчі права особи були порушені внаслідок недосконалості правового регулювання діяльності окружних виборчих комісій, що призвело до розширеного тлумачення обсягу їх дискреційних повноважень. На час існування спірних правовідносин нормативними положеннями Закону України «Про вибори народних депутатів України» закріплювалось, що оскарження правомірності дотримання вимог транспортування протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці до окружної виборчої комісії допустимим є «проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці у загальнодержавному виборчому окрузі в межах одномандатного виборчого округу та (або) одномандатному виборчому окрузі» (Про

вибори народних депутатів України, 2012). Варто відзначити, що М.І. Смокович обґрунтовував необхідність перегляду процедури оскарження результатів підрахунку голосів на виборчих дільницях з боку нечесних виборців (Смокович, 2009: 168). Можливість оскарження процедури забезпечення вимог транспортування виборчих бюлетенів була переглянута у чинному Виборчому кодексі України, де було вже встановлено нормативний імператив як обов'язок окружної виборчої комісії ухвалити рішення про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці (Виборчий кодекс України, 2019).

Недотримання єдності підходів у судовій практиці врегулювання виборчих спорів не є підставою для відмови у праві подання заяви до ЄСПЛ, а отже, не може бути підставою для позбавлення особи права на захист (Шаповалов проти України, 2012).

Висновок. Таким чином, здійснене узагальнення дозволяє зробити декілька висновків щодо застосування рішень ЄСПЛ у врегулюванні виборчих спорів в Україні. Насамперед необхідно підкреслити, що задоволення заяви, поданої до ЄСПЛ, своїм наслідком повинне мати ініціювання перегляду відповідної адміністративної справи. Крім того, розгляд виборчого спору ЄСПЛ має обмежуватися виокремленням суб'єктного складу справи та особливостями оскаржуваного виборчого процесу. Отже, здійснення захисту виборчих прав у порядку розгляду ЄСПЛ має відповідати вимогам ефективності, співмірності втручання в межі дискреційних повноважень адміністративних органів та сприяти реалізації права особи голосувати та/або бути кандидатом на посаду публічної служби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини 1948 р., прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>.
2. Міжнародний пакт про громадські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
3. Смокович М.І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний та практичний аспекти : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
4. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія. Київ : Час Друку, 2011. 132 с.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
7. Захаров Є. Декілька рефлексій щодо рішень Європейського Суду з прав людини. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1571562356>.
8. Про виконавче провадження : Закон України 2 червня 2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст. 542.

9. Рішення щодо вилучення заяв із реєстру справ Європейського суду з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України». URL: <https://minjust.gov.ua/m/4600>.
10. «Танасе проти Молдови» (Tănase v. Moldova), № 7/08 [ВП], 27 квітня 2010 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-98428"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
11. Перший протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: ратифіковано Законом України № 475/97-ВР 17 липня 97 року «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
12. Рекомендація № Rec (2003) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про виконання адміністративних рішень і судових рішень у галузі адміністративного права». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_692#Text.
13. Справа «Ковач проти України» : рішення Європейського Суду з прав людини від 07.02.2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_452.
14. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
15. Шевчук С. Европейское прецедентное право в украинской правовой системе. *Юридическая практика*. 1999. 16–31 октября. С. 13.
16. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
17. Задирака Н.Ю. Рішення Європейського суду з прав людини у правовій системі континентального права як джерело адміністративного процесуального права. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3. С. 234–242.
18. Рабінович П.М. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України* / за ред. П.М. Рабіновича та ін. Львів, 2004. 145 с.
19. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
20. Басалаєва А.В. Судовий контроль виборчого процесу як інструмент захисту виборчого права : дис. на здоб. ступеня доктора філософії зі спеціальності : 081 «Право». Київ, 2020. 266 с.
21. Серьогіна С. Європейські стандарти виборів і виборче законодавство України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2007. № 1 (7). С. 41–45.
22. Галайчук В.С., Кальченко С.В. Практика Європейського суду у виборчих справах: корисні уроки для України. *Юридична газета*. 2010. № 21 (242).
23. Кальченко С.В. Адаптація адміністративного процесуального законодавства України, що регулює порядок вирішення справ про виборчі спори до європейських стандартів : дис. ... к.ю.н. : 12.00.07. Київ, 2015. 246 с.
24. Tariev C.P. Право на вільні вибори в рішеннях Європейського суду з прав людини. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/B97A66E79FBA7C99C22576E80031F65D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=B97A66E79FBA7C99C22576E80031F65D>.
25. Case of Matthews v. the United Kingdom. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Matthews%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=68143431&skin=hudoc-en>.
26. Case of Vito Sante Santoro v. Italy. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=CASE%20%7C%20OF%20%7C%20VITO%20%7C%20SANTE%20%7C%20SANTORO%20%7C%20v.%20%7C%20ITALY&sessionid=68143431&skin=hudoc-en>.
27. Case of Clerfayt, Legros v. Belgium. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Case of Clerfayt","Legros v. Belgium"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).
28. Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).
29. Колесниченко В.М. Роль судової влади у захисті виборчих прав : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Національна юридична академія. Одеса, 2009. 214 с.
30. Case of Malarde v. France. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"appno":\["46813/99"\],"itemid":\["001-31353"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).
31. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10–11. Ст. 73 (втратив чинність).

32. Смокович М.І. Особливості провадження у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Адміністративне судочинство України : підручник / О.М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов та ін. ; за заг. ред. О.М. Пасенюка. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 672 с.
33. Виборчий кодекс України : Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-20>.
34. Справа «Шаповалов проти України» (Заява № 45835/05) : рішення Європейського Суду з прав людини від 31 грудня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_942.

REFERENCES:

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (1948) [The Universal Declaration of Human Rights], pryiniata Heneralnoi Asambleiei OON. URL: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf> [in Ukrainian].
2. Mizhnarodnyi pakt pro hromadski i politychni prava (1966) [International Covenant on Civil and Political Rights]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].
3. Smokovych, M.I. (2014) Pravove rehulivannia rozghliadu vyborchykh sporiv: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty [Legal regulation of election disputes: theoretical and practical aspects]: monohrafiia. Kyiv: Yurinkom Inter. 576 s. [in Ukrainian].
4. Kliuchkovskiy, Yu.B. (2011) Vyborchi systemy ta ukrainske vyborche zakonodavstvo [Legal regulation of election disputes: theoretical and practical aspects]: monohrafiia. Kyiv: Chas Druku. 132 s. [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy (1996) [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 1996. No. 30. St. 141 [in Ukrainian].
6. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny (2003) [On the execution of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights]: Zakon Ukrainy No. 3477-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2006. No. 30. St. 260 [in Ukrainian].
7. Zakharov, Ye. Dekilka refleksii shchodo rishen Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny [Some reflections on the decisions of the European Court of Human Rights]. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1571562356> [in Ukrainian].
8. Pro vykonavche provadzhennia [On Enforcement Proceedings]: Zakon Ukrainy 2 chervnia 2016 roku No. 1404-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2016. No. 30. St. 542 [in Ukrainian].
9. Rishennia shchodo vyluchennia zaiav iz reiestru sprav Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u spravi "Burmych ta inshi proty Ukrainy" [Decision to remove applications from the register of cases of the European Court of Human Rights in the case of Burmych and Others v. Ukraine]. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4600> [in Ukrainian].
10. Tanase proty Moldovy [Tănase v. Moldova] (Tănase v. Moldova), No. 7/08 [VP], 27 kvitnia 2010 roku. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-98428"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [in English].
11. Pershyi protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod, ratyfikovano Zakonom Ukrainy No 475/97-VR 17 lypnia 97 roku "Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv No. 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii" [The First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ratified by Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1997. No. 40. St. 263 [in Ukrainian].
12. Rekomendatsiia No. Rec (2003) 16 Komitetu minictriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam "Pro vykonannia administratyvnykh rishen i sudovykh rishen u haluzi administratyvnoho prava" [Recommendation No. Rec (2003) 16 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states "On the implementation of administrative decisions and judicial decisions in the field of administrative law"]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_692#Text [in Ukrainian].
13. Sprava "Kovach proty Ukrainy" [The case of Kovacs v. Ukraine]: rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 07.02.2008 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_452 [in Ukrainian].
14. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Code of Administrative Procedure of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 6 lypnia 2005 roku No. 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
15. Shevchuk, S. (1999) Evropeiskoe pretsedentnoe pravo v ukraynskoi pravovoi systeme. Yurydycheskaia praktyka [European case law in the Ukrainian legal system]. 16–31 oktiabria. S. 13 [in Russian].
16. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv No. 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii [Ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]: Zakon Ukrainy vid 17 lypnia 1997 roku No. 475/97-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1997. No. 40. St. 263 [in Ukrainian].
17. Zadyraka, N.Iu. (2014) Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u pravovii systemi kontynentalnoho prava yak dzherelo administratyvnoho protsesualnoho prava. Administratyvne pravo i protses [Judgments of

the European Court of Human Rights in the legal system of continental law as a source of administrative procedural law]. No. 3. S. 234–242 [in Ukrainian].

18. Rabinovych, P.M. (2004) Osoblyvosti tлумachennia yurydychnykh norm shchodo prav liudyny (za materialamy praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny) [Peculiarities of interpretation of legal norms on human rights (based on the case law of the European Court of Human Rights)]. Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna NDI derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Akademii pravovykh nauk Ukrainy / za red. P.M. Rabinovycha ta in. Lviv. 145 s. [in Ukrainian].

19. Pro sudoustrii ta status suddiv (2016) [On the Judiciary and the Status of Judges]: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 roku No. 1402-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. No. 31. St. 545 [in Ukrainian].

20. Basalaieva, A.V. (2020) Sudovyi kontrol vyborchoho protsesu yak instrument zakhystu vyborchoho prava [Judicial control of the election process as a tool to protect the right to vote]: dys. ... zdob. stupenia doktora filosofii zi spetsialnosti 081 "Pravo". Kyiv. 266 s. [in Ukrainian].

21. Serohina, S. (2007) Yevropeiski standarty vyboriv i vyborche zakonodavstvo Ukrainy [European election standards and electoral legislation of Ukraine]. Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii. No. 1 (7). S. 41–45 [in Ukrainian].

22. Halaichuk, V.S., Kalchenko, S.V. (2010) Praktyka Yevropeiskoho sudu u vyborchykh spravakh: korysni uroky dlia Ukrainy [The case law of the European Court in electoral cases: useful lessons for Ukraine]. Yurydychna hazeta. No. 21 (242) [in Ukrainian].

23. Kalchenko, S.V. (2015) Adaptatsiia administratyvnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy, shcho rehuliuie poriadok vyrishennia sprav pro vyborchi spory do yevropeiskykh standartiv [Adaptation of administrative procedural legislation of Ukraine, which regulates the procedure for resolving cases of election disputes to European standards]: dys. ... k.i.u.n.: 12.00.07. Kyiv. 246 s. [in Ukrainian].

24. Tahiiev, S.R. Pravo na vilni vybory v rishenniakh Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [The right to free elections in the decisions of the European Court of Human Rights]. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/B97A66E79FBA7C99C22576E80031F65D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=B97A66E79FBA7C99C22576E80031F65D> [in Ukrainian].

25. Case of Matthews v. the United Kingdom [Case of Matthews v. the United Kingdom]. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Matthews%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=68143431&skin=hudoc-en> [in English].

26. Case of Vito Sante Santoro v. Italy [Case of Vito Sante Santoro v. Italy]. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=CASE%20%7C%20OF%20%7C%20VITO%20%7C%20SANTE%20%7C%20SANTORO%20%7C%20v.%20%7C%20ITALY&sessionid=68143431&skin=hudoc-en> [in English].

27. Case of Clerfayt, Legros v. Belgium [Case of Clerfayt, Legros v. Belgium]. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Case of Clerfayt","Legros v. Belgium"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) [in English].

28. Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom [Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom]. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Case of Booth-Clibborn v. the United Kingdom"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) [in English].

29. Kolesnychenko, V.M. (2009). Rol sudovoi vlady u zakhysti vyborchykh prav [The role of the judiciary in the protection of suffrage]: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.10 "Sudoustrii; prokuratura ta advokatura". Natsionalna yurydychna akademiia. Odessa. 214 s. [in Ukrainian].

30. Case of Malarde v. France [Case of Malarde v. France]. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"appno":\["46813/99"\],"itemid":\["001-31353"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) [in English].

31. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrainy (2012) [On Elections of People's Deputies of Ukraine]: Zakon Ukrainy No. 4061-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. No. 10–11. St. 73 (vtratyv chynnist). [in Ukrainian].

32. Smokovych, M.I. (2009) Osoblyvosti provadzhennia u spravakh, poviazanykh z vyborchym protsesom chy protsesom referendumu. Administratyvne sudochynstvo Ukrainy [Peculiarities of proceedings related to the election or referendum process. Administrative proceedings of Ukraine]: pidruchnyk / O.M. Paseniuk (ker. avt. kol.), O.N. Panchenko, V.B. Averianov ta in.; za zah. red. O.M. Paseniuka. Kyiv: Yurinkom Inter. 672 s [in Ukrainian].

33. Vyborchyi kodeks Ukrainy (2019) [Electoral Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy No. 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-20> [in Ukrainian].

34. Sprava "Shapovalov proty Ukrainy" [Shapovalov v. Ukraine (Application No. 45835/05): Judgment of the European Court of Human Rights of 31 December 2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_942] (Zaiava No. 45835/05 : rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 31 hrudnia 2012 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_942 [in Ukrainian].